.. 8.9.2

ptinet ad dei gloriā·neq; ad hoc mēs homīs ferat in deū·aut q; carnis dcupiscētie immoderate refrenant aut etiā si fit preter dei et ecl'e institucōz vel dtra dsuetudinem dmunem q̄ scdm aug9 p lege habenda est totū hoc reputandū est superfluū et supstitiosum·quia in exterioribus solū dsistēs ad interiorem dei cultum nō pertinet·vnde q; aug9·in libro de vera religione ī ducit qd dicit luce·xvij·regnum dei intra vos est·loquitur dtra superstitiosos·qui sc; exterioribus principalem curā impendunt Ad·j·g°·dd·q; in ipsa dei glorificacōe implicat q; id quod fit ptineat ad dei gloriā·per qd excludit supersticōis superfluitas Ad·ij dd·q; per fidem spem et caritatē aīa subicitur deo vnde in eis nō potest esse aliquid supfluū aliud aūt est de exterioribꝰ actibꝰ qui q̄nq; ad hec non ptinent Ad·iij·dd·q; racō illa pcedit de superfluo quantum ad quantitatem absolutam

Einde dsiderandū est de ydolatria Et circa hoc queruntur·iiij Primo vtrum ydolatria sit species supsticōis Secdo vtrū sit peccatū Tercio vtrū sit ꝯuissimum pecatoꝝ Quarto de causa huiusmōi pecati·vtrū aūt cum ydolatris sit cōicādū dictū est supra cū de īfidelitate agerēt·

D·j·sic pceditur· Videt q; ydolatria non ponat recte spēs supsticōis·sic enī heretici sunt īfideles ita et ydolatre·sed heresis ē species infidelitatis vt supra habitū est·ergo et ydolatria non est spēs supsticōis· Preterea·Latria ptinet ad virtutē religionis cui opponit supsticō sed ydolatria videt vniuoce dici cum ea latria que ad veram religionem ptinet·sicut enim appetitus false beatitudinis cū appetitu vere beatitudinis vniuoce dicit ita cultus falsorū deorū qui dicit ydolatria vniuoce videt dici cum cultu veri dei qui ē latria vere religionis· g° latria non est spēs supsticōis· Preterea·Illud q; nichil ē rō potest esse alicui9 generis spēs·sed ydolatria nichil esse videt·dicit enī apesto·j·ad cor·viij·scimus quia nichil est ydolum ī mūdo·et infra·x·quid g° dico q; ydolis īmolādum sit aliquid· aut q; ydolum sit aliquid quasi diceret nō immolare aūt ydolis ꝓpe ad ydolatriam pertinet·g° ydolatria quasi nichil existens nō potest esse religionis species Preta·Ad supstitionem ptinet exhibere cultū diuinū cui non debet sed cult9 diuinus sicut nō debet ydolis·ita nec aliis creaturis·vnde ad ro·j·quidā vituperantur de hoc q; coluerūt et seruierūt poti9 creature q; creatori·ergo incōuenienter huiusmodi supstitionis speties ydolatria noiat sed deberet potius noiari latria creature

Sed dtra est q; actuū·xvij·dicit·q; paulus cum athenis expectaret·incitabat spiritus eius in ipso videns ydolatrie deditam ciuitatem·et postea dixit viri athenienses per omīa quasi supstitiosos vos iudico·g° ydolatria ad supsticōz ptinet Ānº dd·q; sic s dictū ē ad supsticōz ptinz excedere debitū dīni cult9·qd qndē pcipue fit q̄n dīnus cultus exhibet cui ñ debet exhiberi·debet aūt exhiberi soli summo deo·sc; increato ut s habitū est cū de religiōe ageret·et iō cui cunq; creature dīnus cultus exhibeat supsticōsum ē huiōi aūt cultus diuin9 sic fit cū create a sensibilibus exhibeat p aliqua sensibilia signa·puta sacrifitia ludos et alia huiusmodi·ita etiā si exhibeat creature representate per aliquā sensibilem formā seu figuram que ydolum dicit· diuersimode tn cultus diuinus ydolis exhibebat quidam enim per quandā nephariā artē ymagines quasdam cōstruebant que virtute demonū aliquos certos effectus habebāt vnde putabant in ipsis ymaginibꝰ esse aliquid diuinitatis et p dsequens diuinus cult9 eis debere·et hec fuit opinio hermetis trimogisti vt aug9 dicit in viij·de ciuitate dei·alii vero non exhibebant cultū diuinitatis ipis ymaginibus·sed creaturis quarū erāt ymagines·et vtrūq; horū tangit apesto·ad ro·j·nam quantum ad primum dicit·mutauerunt gloriā incorruptibilis dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hoīs et volucrum et quadrupedum et serpentū·quātū aūt ad scdm subdit·coluerūt et seruierunt poti9 creature quā creatori· Horū tamen fuit triplex opinio· quidā enim estimabāt quesdam homines deos fuisse quos p eorꝝ ymagines colebant·sicut iouem mercurū et alios huiusmodi· quidā vero estimabāt totum mundum esse vnū deum non ꝓpter corporalem substantiā sed ꝓpter aīam quā deum esse credebant·dicētes deum nichil aliud esse q; animā motu et ratione mūdū gubernantez·sic homo dicit sapiens ꝓpter aīam non ꝓpter corpus·vnde putabāt toti mundo et omnibus ptibus ei9 esse cultum diuinitatis exhibendū puta celo aeri aque et huiusmodi omnibus ptib9 et ad hec referebant noīa et ymagines suorū deorum sicut varro dicebat·et narrat aug9 vij·de ciuitate dei·Alij vero sc; platonici posuerūt vnum esse summū deum causaz omniū post quē ponebant esse substātias quasdā spūales a summo deo creatas quas deos noiabant participacōe sc; diuinitatis·nos aūt eas angelos dicimus·post quos ponebant aīas celestium corporum et sub hijs demones quos dicebant esse aerea quedā aīalia·

et sub hijs ponebant aias hoim quas p virtutis meritū ad deoꝝ vel demonū societatem assumi credebāt·et hijs oibus cultum diuinitatis exhibebāt·vt aug·narrat in viij de ciui·dei·Has aūt duas vltias opi·dicebant ptinere ad phisicā theologiā quā philosophi dsiderabāt in mūdo et docebant in scolis·alias uero de cultu hoim dicebāt ptinere ad theologiā fabularē que sc̄dm figmenta poetaꝝ rep̄sentabatur in theatris·aliā uero opionem de imaginibus dicebāt ptinere ad ciuilem theologiā q̄ p pontifices celebrabat in tēplis oia aūt hec ad supsticōm ydolatrie pertinebant·vñ aug⁹·dic in sc̄do de doctrina xp̄iana·supsticiosum ē quidquid institutū ab hoibus ē ad facienda et colenda ydola·et ptinens ad colendum sicut deū creaturā ptē ve ullā creatu=re· Ad·j· ergo dd·q̄ sic religio nō est fides sz fidei ptestatio p aliqua exterioza signa·ita supsticō est quedā infidelitatis ptestacō per exteriorē cultū q̄ quidam protestatōem nomē ydolatrie significat nō autem nom̄ heresis sz solū falsam opionē·et iō heresis ē spēs infidelitatis·sz ydolatria est spēs supsticōis· Ad ij·dd·q̄ nomē latrie dupliciter accipi pōt·vno enim mō potest significare humanū actum ad cultū dei pertinentē et sc̄dm hoc non variat significacō huius nominis latria cuicunqz exhibeatur· quia illud cui exhibetur nō cadit sc̄dm hoc in eius diffinitōe·et sc̄dm hoc latria vniuoce dicet sc̄dm q̄ pertinet ad uerā religionē et sc̄dm q̄ pertinet ad ydolatriā·sicut solutio tributi vniuoce dicit siue exhibeat uero regi siue falso·Alio mō accipit latria p̄ut ē idem religioni et sic cū sit virtus de ratione eius ē q̄ cultus diuinꝰ exhibeat ei cui debz exhiberi·et sc̄dm hᵒ latria equiuoce dicit d latria vere religiōis et de ydolatria·sic prudentia equiuoce dicit de prudētia que virtus est et de prudencia que ē carnis· Ad iij·dd·q̄ apostolus intelligit ydolum nihil esse in mūdo·quia imagines ille que ydola dicebant non erant aiate aut aliq̄ virtutē diuinitatis habentes·sic hermes q̄ ponebāt esse aliquid cōpositū ex spiritu et corpe et similiter intelligendū est q̄ ydolis nō ē aliquid immolandū·qz per huiusmodi īmolationē carnes immolaticie neqz aliq̄ sanctificatōnem cōsequebātur vt gētiles putabāt· neqz aliq̄ īmūdiciam ut putabāt iudei·
Ad·iiij·q̄ ex cōmuni dsuetudine qua creaturas quascunqz colebāt gētiles sub quibusdam imaginibus impositum est hoc nomē ydolatria ad significandū quēcūqz cultum creature et etiam sine ymaginibus fieret·

d·ij·sic p̄editur·Videtur q̄ ydolatria nō sit peccatum·nihil enī ē peccatum q̄d uera fides in cultū dei assumit·sz uera fides imagines quasdā assumit ad diuinū cultum·nam et in tabernaculo erāt imagines cherubin·vt legitur exo·xxv·et ī ecclesia q̄dam imagines ponunt quas fideles adorant·ergo ydolatria sc̄dm q̄ ydola adorantur nō est peccatū· Preterea·Cuilibet superiori ē reuerentia exhibenda·sed angeli et aīe sanctorū sunt nobis supiores ergo si eis exhibeatur reuerētia per aliquē cultum uel sacrificiꝝ uel aliquꝝ huiusmodi nō erit peccatū· Preterea·Sūmus deꝰ interiori cultu mentis est colēdus sc̄dm illud Iob·iiij·Deū oportet adorari in spiritu et veritate· Et augꝰ·dicit in Encheridiō q̄ deus colit fide spe et caritate·pōt autē cōtingere q̄ aliquis exterius ydola colat·īterius tamen a uera fide nō discedat·ergo videt q̄ sine preiudicō diuini cultꝰ possit aliquis exterius ydola colere· Sed cōtra est q̄ exo·xx·dicit·Nō adorabis ea sz exterius·neqz coles sz interiꝰ ut glosa exponit·et loquit de sculptilibus imaginibus· ergo peccatū ē idolis exteriorē uel interiorem cultū exhibere· Rn° dd·q̄ circa hoc aliqui dupliciter errauerūt·quidam enim putauerūt q̄ offerre sacrificiū et alia ad latriam ptinentia non solum summo deo sz etiam alijs supra dictis esset debitū et per se bonum eo q̄ cuilibet superiori nate diuinā reuerentiā exhibendā putāt quasi deo p̄piquiori·sed hoc irrationabiliter dicit nā et si omes superiores reuereri debeamꝰ nō tn eadem reuerētia omnibꝰ debet sed aliquid speciale summo deo qui singulari ratione omnes excellit et hoc ē latrie cultꝰ nec pōt dici sicut quidā putauerūt hec uisibilia sacrificia dijs alijs congruere·illi uero summo deo tanq̄ meliori meliora·sz pure mentis officia·quia ut augꝰ·dicit in·x·de ciuitate dei exterioza sacrificia ita sunt signa interiorū·sicut verba sonātia signa sunt rerꝝ· quo circa sicut orantes atqz laudantes ad deū dirigimus significantes voces cui tamē res ipsas in corde quas significamꝰ offerimus ita sacrificantes non alteri visibile sacrificium offerendū esse nouerimꝰ q̄ ei cuiꝰ ī cordibus nostris invisibile sacrificiū nosipsi ē debemꝰ·Alij uero estimauerūt latrie cultum exteriorē nō esse ydol exhibendū tanquā p se bonū aut optimū sz tanq̄ vulgari cōsuetudini dsonū ut augꝰ·dicit in iiij·de ci·dei·et ītroducit senecā dicentē·sic īquit adorabimꝰ ut et meminerimus huiōi cultū magis ad morem q̄ ad rem ptinere· Et in libro de uera religione augꝰ dicit·nō esse religionē a pbis q̄rendā qui eadē sacmēta recipiebant cū popul et de suorꝝ deorum natura ac summo bono diuersas cōtrariasqz

sententias in scelis psonabāt·et hūc etiam errorē secuti sunt quidā heretici asserētes nō esse piculosum si quis psecutōis tpe de prebēsus exterius ydola colat·dum tamē fidem seruat in mēte·sed hoc apparet manifeste falsū·nā cū exterior cultus sit signū interioris cultī·sic est pnicioſū mendaciū si quis verbis asserat cōtrarium eius qd p verā fidem tenet in corde ita etiā est pnicioſa falsitas si quis exteriorē cultū exhibeat alicui cōtra id qd sentit in mēte·vn̄ augus· dicit cōtra senecā in vj·d ciuitate dei·q eo dānabilius colebat ydola·quo illa q mēdaciter agebat sic ageret·vt cū ꝓpło veraciter agere existimaret· Ad j·ergo dicendū q neqz i veteris legis tabernacło seu tēplo neqz etiā nūc in eccłia ymagines instituunt vt eis cultī latrie exhibeat·sed ad quādā sig ficationē·vt p huiusmōi ymagines mētib̄ hoīm imprimat et confirmet fides d excellentia angelorz et sanctorz·secus autē ē de ymagine xpi cui ratōe diuinitatis latria dbet vt dicet in iij· Ad ij·et iij·patet respōsio per ea que dicta sunt·

D iii·sic procedit·videt q ydolatria nō sit grauissimū peccatorz·pessimū enī exponit optimo vt dicit in viij·ethi·sed cultus interior qui cōsistit i fide spe et caritate est melior q cultus exterior·ergo infidelitas desperatio et odiū dei q opponunt cultui interiori sūt gnioza peccata q ydolatria q opponit cultui exteriori

Preterea·tāto aliqd peccatū grauius est quāto magis est cōtra deū·sed directī ali quis videt cōtra deū agere blasphemādo vel fidē impugnādo·q cultū dei alij exhibendo qd ptinet ad ydolatriā· ergo blasphemia vel ipugnacio fidei est grauī peccatū q ydolatria· Preterea minora mala maioribus malis puniri vident·sed peccatū ydolatrie punitū est peccato cōtra naturam vt dicit ad ro·j·ergo peccatū ctra naturā est grauius peccato ydolatrie· Preterea·augī dicit xx·cōtra faustū·neqz vos scz manicheos paganos dicimī·aut scisma paganorz scz cum eis habere quandā similitudinem eo q multos colitis deos verz in hoc esse eis lōge deteriores·q illi ea colunt q sūt·sed p dijs colēda nō sunt·vos autē ea colitis q omīno nō sunt·ergo viciū heretice prauitatis est grauius q ydolatria·

Preterea sup illud ad gall·iiij· quo° cōuertimini iterz ad infirma et egena elementa dicit glo·iero·legis obseruātia cui dediti tūc erāt·erat peccatū pene par seruituti ydolorz cui ante cōuersionē vacauerāt·nō ergo peccatū ydolatrie est gnissimū· Sed cōtra est qd leuitici xv·sup illud qd dr de immūdicia mlieris patiētis fluxū sangnis· dicit glo·omne peccatū est immūdicia anīe sed ydolatria maxime· Rn° dicēdū q gnitas alicuī peccati pōt attēdi dupliciter vno mō ex pte ipsī peccati·et sic peccatū ydolatrie grauissimū est· sic enī in terrena republica grauissimū esse videt q aliquis honorē regiū alteri impēdat q vero regi· qz quantū in se est totū reipublice pturbat ordinem ita in peccatis q cōtra deū cōmittunt q tn̄ sunt maxima grauissimū esse videtur·q aliquis honorē diuinū creature impēdat·qz quantū est in se facit aliū deum i mūdo minuēs principatū diuinū·alio mō potest attēdi grauitas peccati ex pte peccātis· sicut dicit esse grauius peccatū eius qui peccat scēter q eius qui peccat ignorāter·et sm hoc nihil ꝓhibet grauius peccare hereticos qui scienter corrūpūt fidē quā acceperūt·q ydolatras ignorāter peccātes et similiter etiā aliqua alia peccata pnt esse maiora ꝓpter maiorē contemptū peccantis· Ad j·ergo dd·qd ydolatria psupponit interiorē infidelitatē et adicit exterius indebitū cultum·si vero sit exterior tantū ydolatria absqz interiori infidelitate addit culpa falsitatis vt pri dictū est· Ad ij· dd·q ydolatria inducit magnā blasphemiā inquantū deo subtrahit dominij singularitas et fidē ope impugnat ydolatria· Ad iij·dd·q quia de ratōe pene est q sit cōtra voluntatē·peccatū p qd aliud punit oportet esse magis manifestū·vt ex hoc hō sibiipsi et alijs detestabilis reddat·nō autem oportet q sit grauius et sm hoc peccatū cōtra naturā minus est peccatū q ydolatrie sed quia est manifestius·punit quasi cōueniēs peccati pena ydolatrie·vt scz sic homo p ydolatriā puertit ordinē diuini honoris ita per peccatū contra naturā ꝓprie nature cōfusibilem puersitatē patiat· Ad iiij·dicendū q heresis manicheorz etiā quantum ad genus peccati grauior est q peccatū aliorum ydolatrarz qz magis derogat diuino honori ponēdo duos deos cōtrarios et vana multa fabulosa de deo fingētes secus autē d alijs hereticis qui vnū deum confitent et eū solum colūt· Ad v·dd·q observatio legis tempe gratie nō est omnino equalis ydolatrie sm genī peccati sed pene equalis quia vtrumqz est species pestiifere superstitionis·

D iiij·sic procedit·videt q cā ydolatrie non fuerit ex pte hoīs in hoīe enī nihil est nisi vel natura vel virtus vel culpa·sed causa ydolatrie nō potuit esse ex pte nature hoīs·quī potius naturalis ratio hominis dictat q sit vnī deus et q nō sit mortuis cultus diuinus exhibendus neqz rebus inanimatis·similiter ex

etiã nec ydolatria habet causam ꝫ homine ex ꝑte virtutis· quia nõ potest arbor bona fructus malos facere vt dr mathei vij· neqꝫ etiã ex ꝑte culpe qꝫ vt dr sapie xiiij· nephãdoꝝ et ydoloꝝ cultura omis malicie est et iniciũ et finis· gº ydolatria ñ habꝫ causam ex ꝑte hois Preterea ea que ex ꝑte homis causanť omni tpe in hominib9 inueniũtur· nõ aũt semper fuit ydolatria· sed in secũda etate legiť esse inuẽta· vt a nẽbroth qui vt dr cogebat homies ignem adorare· vel a iuuo qui ymaginẽ pris sui beli adorare fecit· apud grecos aũt vt ysider9 refert ꝑmothe us primus simulacra hominũ de luto finxit iudei vero dicũt qꝫ ismael prim9 simulacrũ d luto fec· cessauit etiã ĩ vj· etate ydolatria ex magna ꝑte· gº ydolatria nõ habuit causam ex ꝑte homis Preterea aug9 dicit· xxi de ciuitate dei· neqꝫ potuit primũ nisi in illis scꝫ demonibus docẽtibus disci quid ąſ: qꝫ illorũ appetat· quid exhorreat· aut quo modo inuiteť· nomine quo cogitatur vnde magice artes eorũqꝫ artifices extiterũt eadẽ aũt ratio videť esse de ydolatria· ergo ydolatrie causa nõ est ex ꝑte hominũ Sꝫ otra est qd dr sapie xiiij· superuacuitas hominũ hec scꝫ ydola adinuenit in orbe terrarũ·

Rñº dd· qꝫ ydolatrie est duplex causa vna quidẽ dispositiua· et hec fuit ex ꝑte hoim et hoc tripliciter· primo quidẽ ex inordinacõne affect9 ꝓut scꝫ homines aliquẽ hoiesꝫ vel nimis amãtes· vl nimis venerãtes honorẽ diuinũ ei impenderũt et hec causi assignatur sapie xiiij· acerbo luctu dolens pater cito sibi rapti filij fecit ymaginem et illũ qui tñ quasi homo mortu9 fuerat tanquã deũ colere cepit· et ibidẽ etiã subdiť qꝫ homies aut effectui aut regibus deseruiẽtes· incõmuñicabile nomen scꝫ diuinitatis lignis et lapidibus imposuerũt· secdo ꝓter hº qꝫ homo naturaliter de repsentacõe delectať vt phs dicit in poetria sua· et ideo homies rudes a pricipio videtes ꝑ diligẽtiam artificũ ymagines hominũ expressiue factas· diuinitatis cultũ eis impẽdunt· vñ dr sapie· xiij· si quis artifex faber d silua lignũ rectũ secuerit et ꝑ sciẽam sue artis figuret illd et assimulet ymagini homis de substantia sua et filijs et nuptijs votũ faciẽs inquirit· tercõ ꝓter ignorãtiam veri dei cui9 excellentiã hoies nõ disiderãtes quibusdã creaturis ꝓter pulcritudinẽ seu virtutẽ diuinitatis cultũ exhibuerũt· vñ dr sapie· xiij· neqꝫ operib9 attendẽtes agnouerũt quis artifex esset· sed aut ignẽ aut spiritũ aut cecatũ aerẽ aut girum stellarũ aut nimiã aquã aut solẽ aut lunam· rectores orbis terrarũ deos putauerũt· alia aũt causa ydolatrie fuit dsummatiua ex ꝑte demonũ qui se colẽdos hoibus errãtibus exhibuerũt in ydolis dãdo responsa· et aliqua q̃ videbantur homibus mirabilia faciẽda· vñ et ĩ psalmo dr oẽs dij gẽtium demoia· Ad· j· gº dd· qꝫ causa dispositiua idolatrie fuit ex ꝑte nature hois defectus· vel ꝑ ignorãtiam intellectus· vl ꝑ inordinatioẽm affectus vt dictũ est· et hoc etiã ad culpã ꝑtinet· dr autẽ idolatria esse causa iniciũ et finis omis peccati· qꝫ nõ ẽ aliqd genus peccati qd interdũ idolatria nõ ꝓducat· vel expresse inducẽdo ꝑ modũ causę· vel occasionẽ prebẽdo ꝑ modũ inicij vel ꝑ modũ finis inquantũ peccata aliqua assumebanť in cultũ idoloꝝ· sicut occasiones hoim et multilatioẽs membroꝝ et alia h9mõi· et tñ aliqua peccata possunt idolatriã ꝑcedere q̃ ad ipsam hoiem disponunt

Ad· ij· dd· qꝫ in prima etate nõ fuit idolatria ꝓter recẽtem memoriã creacõis mdi ex qua adhuc vigebat cognitio vni9 dei in mẽte hoim· in sexta aũt etate idolatria ẽ exclusa ꝑ virtutẽ et doctrinã xpi qui de diabolo triũphauit Ad· iij· dd qꝫ ratio illa ꝑ cedit de causa dsũmatiua idolatrie·

Einde cõsiderandũ est de supstitione diuinatiua· Et circa hº querũtur· viij· Primo vtrũ diuinacõ sit peccatũ Secdo vtrũ sit spẽs supstitionis Tercõ d speciebus diuinacõnis Quarto de diuiacõne que fit ꝑ demones Quito de diuiacõne q̃ fit ꝑ astra Sexto d diuinacõe que fit ꝑ somnia Septimo de diuinacõne que fit ꝑ auguria et alias huiusmõi obseruationes Octauo d diuinacõne q̃ fit ꝑ sortes.

d· j· sic ꝓdiť· videť qꝫ diuiacõ nõ sit peccatũ· diuiatio enĩ ab aliqº diuino noiať· sed ea q̃ sunt diuia magis ad sanctitatẽ ꝑtinent q̃ ad pctm· gº videť qꝫ diuinacio nõ sit peccatũ Preterea aug9 dic in libro de libero arbitrio· quis audeat dicere disciplinã esse malum· et iterũ· nullo mõ dixerim aliquã intelligẽtiã malã esse posse· sed alique artes sunt diuinatie vt patet ꝑ phm in libro de meoria· videť etiã ipsa diuinacõ ad aliquã intelligẽtiam veritatis ꝓtinere· gº videť qꝫ diuinatio non sit peccatũ· Preterea naturalis inclinacõ nõ ẽ aliquod malũ· qꝫ natura nõ inclinat nisi ad simile sibi· sed ex naturali inclinacõe hoies sollicitanť ꝑnoscere futuros euẽtus qd ꝑtinet ad diuinatioẽm· gº diuiacõ nõ est peccatũ· Sꝫ otra est qd dr deutº· xviij· nõ sit qui phitones dsulat neqꝫ diuinos· et in decretis· xxvj· q· v· diciť qui diuinacões expetũt sub regulis qui quennij iaceant scdm g̃dus penitẽtie diffinitos· Rñº dd· qꝫ ĩ nomine diuinacõis intelligiť q̃dam prenũtiatio futurorũ· futura autẽ dupliciter ꝑnosci